

آرشیو گذشت

سیمای محرم

از تنوع روایت تا هم صدایی ملی

از مجالس خانگی در پستوهای نور تا برنامه‌های شبانه در جوار ضریح، تلویزیون در محرم امسال تلاش کرده با همه توان و ظرفیت، یک «روایت جمعی از فقدان» بسازد؛ روایتی که اگر چه از آنتن‌های جداگانه و شبکه‌های متفاوت می‌آید، اما در نقطه‌ای به هم می‌رسد: بازنمایی حقانیت مظلوم در برابر جبهه باطل. در این شب‌ها، شبکه‌های مختلف سیمایم، با تدارک برنامه‌هایی متنوع از نظر فرم، محتوا و لحن، به نوعی تقسیم‌کار ناگفته رسیده‌اند تا سیمای محرم در شرایطی خاص، هر چه فراگیر تر روایت شود.

برنامه‌هایی چون «روضه خانگی» از شبکه یک، با محوریت احیای سنت‌های عزاداری در خانه‌ها، در کنار برنامه مادرانه و عاشورایی «زامان بگو» از شبکه دو که فقط در قالب پنج قسمت اما با روایتی حسی و زنانه از ایمان و ایثار پخش می‌شود، هر دو تلاش دارند از مقیاس‌های کوچک‌تر اجتماعی به محرم بپردازند.

در این میان شبکه‌های دیگر نیز از منظرهای متفاوتی به مسئله عاشورا ورود کرده‌اند: شبکه چهار با برنامه «چهار گاه» روایت حماسه» در قالبی ادبی و موسیقایی، مخاطب خاص‌تری را هدف گرفته است. شبکه آموزش با برنامه «دستان» و همچنین برنامه «وای عاشقی» با تمرکز بر شعر آیینی و نغمه‌های عاشورایی، بر وجه زیباشناختی و هنری عزاداری تأکید دارند.

شبکه افق، با ویژه‌نامه «تکیه» به میزبانی علیرضا امیدواریان و حضور حجت‌الاسلام طباطبائی و جمعی از مداحان، سعی کرده است فضای گفت‌وگو محور و معرفتی‌تری نسبت به سایر شبکه‌ها داشته باشد. در این میان برنامه‌هایی چون «از سر گذشت» از شبکه نسیم و «سدره» از شبکه تهران با روایت‌هایی شخصی از تجربه ایمان و زیارت، رنگ و بویی انسانی‌تر و احساسی‌تر به قاب محرمی امسال داده‌اند.

والیته گروه کودک و نوجوان فراموش نشده است: «سر سفره خدا» از شبکه پویا با لحنی کودکانه در متن مناسک عاشورا، و برنامه «فیق» از شبکه امید با روایتی نوجوانانه از رفاقت و شهادت، بازه سنی گسترده‌ای از مخاطبان را در بر می‌گیرند.

در روزگاری که دایره مخاطب رسانه ملی، تحت تأثیر وضعیت اجتماعی و سیاسی، تنگ‌تر شده است، محرم همچنان بهانه‌ای برای یک گفت‌وگوی همگانی است؛ گفت‌وگویی که در آن همه نسل‌ها، زبان‌ها و سبک‌های زندگی می‌توانند سهمی داشته باشند. اگر چه کیفیت برنامه‌ها یکدست نیست، اما تلاشی که در جهت هم‌صدایشن در سوگ حسین (ع) به کار رفته، خود نشانه‌ای است از زنده بودن روح اجتماعی محرم، حتی در قالب رسانه‌ای که این روزها بیشتر از هر زمان دیگری، برای جلب اعتماد مخاطب، به محتوایی صادقانه و پیوندخورده با زندگی نیاز دارد.

بنابراین محرم امسال در رسانه ملی، فراتر از یک مناسبت مذهبی صرف، تبدیل به فرصتی شده است برای بازخوانی هویت جمعی و نمایش همبستگی مردمی در شرایطی که کشور در گیر چالش‌های متعدد است. تنوع برنامه‌ها و قالب‌های مختلف نمایشی، از روضه‌های خانگی تا گفت‌وگوهای معنوی در جوار حرم، نشان می‌دهد که رسانه ملی در تلاش است با حفظ اصالت و معنا، پیوندی زنده میان نسل‌ها برقرار کند. این رویکرد، ضمن احترام به سنت‌های دیرینه، به نیازهای امروز مخاطب پاسخ می‌دهد و فضای امید و آرامش را در دل بحران‌ها زنده نگاه می‌دارد. به همین دلیل، سیمای محرم در سال جاری، بیشتر از همیشه نمادی از پایداری، ایمان و تاب‌آوری اجتماعی است.

مخاطب ایرانی هدیه کند؛ مخاطبی که ممکن است سال‌ها در حسرت سفر کربلا مانده باشد، اما حالا در خلوت شبانه‌اش با تصویر ضریح حضرت سیدالشهدا (ع)، دعا می‌خواند و اشک می‌ریزد.

برنامه «سدره» محصول مشترک رسانه و مضجع شریف کربلاست. مهیار عبداللهی، تهیه‌کننده و مجری این برنامه، درباره این تجربه می‌گوید: «امسال چهارمین سالی است که برنامه «سدره» در محرم و صفر روی آنتن شبکه پنج می‌رود. او به ساختار محتوایی برنامه اشاره دارد و می‌گوید: «این برنامه تلاش می‌کند در هر دهه، یک سرخط برای ارائه محتوا به مخاطبان داشته باشد.»

اما تهیه و تولید چنین برنامه‌ای در روزهایی که سفرها و اعزام‌ها با مانع‌های متعددی روبه‌رو است، بی‌شک آسان نیست. عبداللهی از این دشواری‌ها چنین روایت می‌کند: «با توجه به ممنوعیت پروازها و فضایی که هنوز در کشور به واسطه حمله رژیم صهیونیستی حاکم است، حضور مهمانان با سختی همراه است که به مرور در حال رفع شدن است.»

این برنامه که اکنون با حضور در کربلای معلی تولید می‌شود، پیشینه‌ای در دیگر شبکه‌ها داشته است. عبداللهی توضیح می‌دهد: «این برنامه از سال ۱۳۹۹ با نام «رویه راه» از شبکه قرآن سیمایم روی آنتن رفت و پس از آن با نام «سدره» در این شبکه دوباره از سر گرفته شد تا اینکه با کارگردانی و سردبیری محمد بخشایش و همراهی مسعود رضایی در کار تهیه‌کنندگی، این توفیق را یافتیم که در شرایط کنونی کشور این برنامه را روی آنتن ببریم.»

در ساختار فعلی «سدره»، دو بخش مجزا دیده می‌شود؛ دهه اول با محوریت کارشناسان مذهبی و مداحان، و دهه دوم با حضور مهمانانی که تجربه‌ای شخصی و عاطفی از توسل دارند. عبداللهی این تمایز را چنین شرح می‌دهد: «این برنامه تا شب سوم امام یعنی شب سیزدهم محرم، کارشناس محور است و به صورت زنده از حضور کارشناسانی همچون مهدی امین فروغی و مداحی حاج حامد خمسه، حاج اکبر مولایی و فریدون کریم‌پور و جمعی دیگر از مداحان بهره خواهیم گرفت.»

اما در ادامه، روایت‌های انسانی و تجارب زیسته جای مباحث کارشناسی را می‌گیرد. او می‌گوید: «در دهه دوم محرم رویکرد برنامه با حضور مهمان تعریف می‌شود و آن شاء الله با آرام شدن اوضاع پروازها و فراهم شدن موقعیت مناسب، هر شب مهمانی دعوت می‌شود که قصه زندگی خود که مرتبط با حضرت سیدالشهدا (ع) است را در برنامه تعریف می‌کند.»

تجربه اجرای زنده در فضای حرم نیز برای مجری برنامه، تفاوتی ماهوی با اجرای معمولی دارد. عبداللهی با لحنی شخصی و تأثیرگذار می‌گوید: «تلاش ما در برنامه «سدره» این است که بستری فراهم کنیم تا پل ارتباطی میان مردم و سیدالشهدا (ع) ایجاد شود. برای من کافی است که یک نفر با دیدن این برنامه و شنیدن توصیفات روحی مهمان از حضور در جوار حرم متقلب شده و دلش بلرزد و دعا کند. می‌دانم که این دعا اجابت می‌شود اما دوست دارم من نیز در این مسیر شریک و سهیم بینندگان باشم.»

او از حس ویژه اجرای برنامه در فضای کربلا چنین یاد می‌کند: «برای من اجرا در اینجا با نقاط دیگر تفاوت دارد. بی‌شک در کنار تهیه برنامه، کار اجرای زنده سخت خواهد بود اما در محضر سیدالشهدا (ع) که جای همه خالی است، حس امنیت و آرامشی داریم که من هیچگاه در استودیویی در تهران نداشتم.»

در روزهایی که بسیاری از برنامه‌های تلویزیونی در بازنمایی احساسات دینی به مسیر تکرار افتاده‌اند، «سدره» با کمترین میزان شعار و حداکثر میزان حضور، کوشیده است معنویت را نه با گفتار، بلکه با فضا منتقل کند. عبداللهی این ویژگی را این گونه جمع‌بندی می‌کند: «اینجا فنون اجرا خیلی معنا ندارد، بلکه باید فرصت را از دست ندهیم و دل به معنویت که در این فضا جاری است ببندیم و از این عنایت بهره ببریم.»

مهمان دوم نیز در کشتی حضور پیدا می‌کند و به مهمان اول می‌پیوندد و گویی همگی در کشتی نجات هستیم.»

این ترکیب فضاسازی، نشانه‌ای است از تلاش تیم سازنده برای عبور از قالب‌های تکراری گفت‌وگوهای تلویزیونی. به جای یک مهمان، حالا دو نفر وارد فضای گفت‌وگو می‌شوند و مخاطب به جای شنیدن یک سرگذشت صرف، با شکل‌گیری یک موقعیت انسانی مواجه می‌شود. نجفی در باره هدف این چیدمان می‌گوید: «تلاش ما بر این است که به نقاط عطف قصه زندگی افراد ببریم و ضمن شنیدن قصه مهمان سرشناس از آدم‌های شناخته شده تا معمولی راز بر کلاهخود بنشانیم و فضایی متفاوت برای او فراهم کنیم.»

در این میان، بخش مهمی از تأثیر برنامه به طراحی صحنه و نمادهای بصری بازمی‌گردد. دکور کلاهخود، که به یکی از امضاهای بصری برنامه تبدیل شده، هنوز در فصل جدید حفظ شده است. به گفته نجفی: «دکور کلاهخود حضرت عباس (ع) ۷ متر قطر و ۹ متر ارتفاع دارد. اجرای این کلاهخود معلق خیلی سخت است اما اکنون در فصل سوم توانستیم با حفظ همان ساختار آن را تغییر دهیم. سعی کردیم با زنجیر و دستار جهانیش را شبیه به کلاهخود کنیم.»

اماد کور تنها یک بخش ماجراست. آن چه روح این برنامه را شکل می‌دهد، نگاه روایی آن است. محمد پیوندی، کارگردان «از سر گذشت» بر اهمیت پیوند معنویت با تجربه شخصی تأکید می‌کند: «تلاش کردیم هم در انتخاب افراد و هم شیوه گفت‌وگو خط محوری برنامه را که مبتنی بر گره خوردن سرنوشت با اهل بیت (ع) و سیدالشهدا (ع) است را حفظ کنیم.» پیوندی، که پیش‌تر تجربه همکاری در برنامه‌هایی چون «ماه عسل» را نیز داشته، این برنامه را متفاوت‌تر می‌داند و درباره شیوه انتخاب مهمانان چنین توضیح می‌دهد: «وقتی قرار است در کشتی نجات و یا زیر کلاهخود تجربه‌های خاص از قصه زندگی آدم‌ها را بنویسیم پس انتخاب مهمان هم سخت می‌شود و باید چهره‌هایی انتخاب شود که قصه‌های شان با حال و هوای کار همخوانی داشته باشد.»

در نهایت، این ساختار روایی، قصد دارد مخاطب را با لحظه‌ای آشنا کند که انتخاب شکل می‌گیرد؛ انتخابی انسانی، اما با بار معنایی عاشورایی. پیوندی با اشاره به این خط محتوایی می‌گوید: «مهمان شناخته شده ما که در بخش اول صحبت‌هایش را می‌شنویم فضای معنوی و حس خود از آگاهی‌اش به اهل بیت (ع) را بیان می‌کند اما مهمان دوم را حتماً به دلیلی انتخاب کرده‌ایم که همان دلیل خط اصلی گفت‌وگو ماست، آدم‌هایی که بین دوراهی‌هایی قرار داشتند که باید از میان دو مسیر یک راه را انتخاب می‌کردند. درست مانند تاریخ، مانند کربلا و عاشورا که قصه دوراهی‌ها و رفت و برگشت‌ها را به ما یادآوری می‌کند.»

«از سر گذشت» اگرچه هنوز در میانه مسیر آزمون و خطاست، اما با یکی از معدود تلاش‌هایی است که معنویت را نه به عنوان یک شعار تبلیغاتی، بلکه به مثابه یک موقعیت انسانی به تصویر کشیده است؛ موقعیتی که برای هر مخاطب، می‌تواند جرقه‌ای از تأمل و انتخاب باشد.

«سدره»؛ برنامه‌ای در دل حرم برای دل مردم

اگر در «از سر گذشت» با روایت انتخاب‌های دشوار به دل بحران‌های معنوی می‌رفتیم، در «سدره» با توسل به یک آرامش درونی، مخاطب را به تجربه‌ای از زیارت و توکل دعوت می‌کنند. دوربین به جای استودیو، در جوار حرم است و گفت‌وگوها دیگر پیرامون تصمیم نیست، بلکه حول حال حضور شکل می‌گیرند.

زیارت از راه دور، آن هم در دل شب و از طریق قاب تلویزیون، تجربه‌ای است که برنامه «سدره» سعی دارد به

«از سر گذشت»

و بازسازی معنویت در دل بحران

در میان مجموعه‌های محرمی تلویزیون، برخی برنامه‌ها نه به تصویرسازی‌های پرهزینه یا ساختارهای روایی پیچیده، بلکه با تکیه بر صداقت قصه‌های مردمی، تماشاگر را به تأمل وامی‌دارند. برنامه «از سر گذشت» از شبکه نسیم، یکی از تلاش‌های شاخص رسانه ملی در این فصل است که در بستر بحران، مفهوم «انتخاب» را به عنوان جوهره عاشورا به قلب روایت بازمی‌گرداند. این مجموعه با محور قرار دادن دو راهی‌های سخت در زندگی انسان‌های معمولی، می‌کوشد معنویت را از سطح شعار به موقعیت‌های واقعی زندگی روزمره منتقل کند. در روزهایی که مرگ و بقا مفاهیمی کاملاً عینی هستند و انتخاب میان ماندن یا رفتن به ساخت تجربه زیسته مردم راه یافته، «از سر گذشت» با زبانی آرام اما مؤثر، آینه‌ای از این کشمکش جمعی می‌شود.

این برنامه گفت‌وگو محور با اجرای علی اکبر قلیچ، تهیه‌کنندگی محسن نجفی سولاری و کارگردانی محمد پیوندی، در سومین فصل خود کوشیده است از شکل‌های مرسوم گفت‌وگوهای تلویزیونی فاصله بگیرد و به مفهوم انتخاب، به مثابه جوهره عاشورا، میدان دید بدهد.

محسن نجفی سولاری، تهیه‌کننده برنامه، ساختار این روایت را چنین شرح می‌دهد: «ایده اولیه برنامه همان است که بوده، از سرگذشت بر اساس قصه‌های مردم عادی و سوره‌هایی است که سر دو راهی، تصمیمی سرنوشت‌ساز می‌گیرند و روایتگر داستان‌هایی است که با ماجرای حرکت سیدالشهدا (ع) در ارتباط است.»

فصل سوم این برنامه، با حفظ همین ایده محوری، وارد مرحله‌ای تازه شده است؛ هم از منظر دکور و طراحی، و هم از لحاظ شیوه روایت. نجفی در توضیح این تفاوت می‌گوید: «دکور اول مثل سال قبل کلاهخود است و در دکور دوم که چهره سرشناسی حضور دارد کشتی نجات یا کشتی «از سرنوشت» را طراحی کردیم تا قصه مهمان سرشناس را بشویم تا بعد از کامل شدن روایت، سراغ نفر بعد برویم. امسال